

A RESPOSTA Á MARÉ NEGRA NO VIEIRO DUNHA NOVA ÉTICA AMBIENTAL

Betriz Fernández Herrera

Os problemas medioambientais cos que se enfrenta o ser humano poden e deben ser abordados desde o ámbito da ética. Cada vez máis, ao rastrexar nos documentos de ecólogos, científicos sociais, etc, pode verse como establecen o recurso ao elemento moral como relevante, cando non o único posíbel, deseño de saída á crise das relacións entre os seres humanos e o medio natural. Expresado doutro xeito, as cuestións derivadas da crise medioambiental non poden ser resoltas única e exclusivamente a través da "ciencia ecolóxica", senón que ademais debe tratarse a toma de conciencia dos problemas como un tema de capital importancia, e a asunción colectiva de responsabilidades fronte a eles como unha meta a alcanzar.

DA EXPOSICIÓN ASÉPTICA DOS CONCEPTOS Á CONCIENCIA MORAL

Isto supón que a reflexión que procede en torno a estas cuestións e a acción educativa que se pode derivar – como máis adiante poderá verse – non pode limitarse á exposición aséptica dos conceptos, nin á descrición avalorativa das situacións senón que debe ser unha chamada á conciencia moral; a problemática, pois, refírese a moitos e variados aspectos: a desaparición de especies animais, a deforestación, a contaminación, a deterioración de formas de vida..., aspectos xa moi estudados desde o ámbito científico; o que de seguro ten sido obxecto dunha menor reflexión é a valoración moral á que todos eles poden someterse: o feito de que a cultura humana depreda dun xeito sistemático e antiecolóxico o seu entorno vital.

Desde unha concepción moi clásica, a ética veuse definindo como unha parte da Filosofía que se ocupa da moral, entendida esta como un conxunto de normas que regulan as relacións entre seres humanos, e as accións derivadas destas normas. Trátase por tanto dunha disciplina centrada unicamente no ser humano. Nembargantes, esta é unha concepción moi clásica, que cada vez máis está a ser cuestionada, debido precisamente á crise do propio medio natural e social á consecuencia da acción do ser humano. Deste xeito, cada vez máis autores amplían o ámbito da ética, recoñecendo o valor moralmente significativo do universo non humano. Así entendida, a ética ecolóxica, como algúns dan en chamala, pretende superar a brecha aberta entre "bios" e "polis", entendendo que "antrophos" son as dúas, xa que, como apunta o ecopacifismo, cada persoa, para o seu desenvolvemento, necesita dos outros e da natureza: os problemas e accións individuais repercuten sobre os outros indivi-

duos e sobre a natureza e viceversa, os problemas do medio ambiente inflúen sobre a nosa calidade de vida, tanto individual como colectiva.

A premisa que está na base desta idea é a de que o ser humano é unha parte integrante da biosfera, e non o seu centro, polo que o concepto básico é a interdependencia, no sentido de "ser membro de", e isto ven a significar un cambio no papel do ser humano: de conquistador da terra a membro e cidadán dela, o que implica non só o respecto para os seus semellantes, senón tamén para a comunidade como tal. A Leopold afirma "que a terra é unha comunidade é o concepto básico da ecoloxía, pero que a terra debe ser amada e respectada é unha extensión da ética". En definitiva, o que aquí se define é unha ética que supón un cuestionamento global da práctica humana no mundo, entendendo comprendidos neste mundo as persoas, as sociedades, *os animais, os vexetais e as cousas*. Unha ética que, fale en nome dos non participantes pero si afectados no dis-

curso racional dos humanos, fundamentada no feito de que non nos comunicamos cos seres non humanos, pero si entre nós, entre os humanos, comunicámonos acerca deles. Somos pois, os humanos, os que acordamos e decidimos a norma moral, polo que temos que ter en conta non só o ámbito humano senón tamén os outros ámbitos que integran o "todo biótico"

Así pois, se o obxectivo da ética é abordar o problema das decisións, opcións e eleccións racionais, os problemas prioritarios da actualidade serían dous: o da supervivencia do planeta e o da paz, entendida esta última no dobre sentido de paz entre os humanos e de paz entre os humanos e todo o conxunto da natureza.

A consecuencia deste xiro na concepción da ética é a necesidade dunha nova aprendizaxe dos xeitos de relacionarse: dos seres humanos entre eles; entre o ser humano e a sociedade; entre o ser humano e o medio natural. A resolución dos conflitos que poden xurdir

destas relacións deben facerse partindo dos valores de cooperación, tolerancia, solidariedade e respecto, fronte as actitudes violentas de dominio, expansión, competición e dominación.

A ÉTICA BIOCENTRISTA

A experiencia vivida en Galiza a raíz da catástrofe ecolóxica e humana que supuxo o Prestige pode servirnos para concretar nun caso práctico e real as anteriores reflexións, tanto a nivel persoal, como nas aulas. En primeiro lugar, se pensamos nas consecuencias puramente materiais da catástrofe, é dicir, na contaminación que invade, e que continuará por moito tempo invadindo

Os problemas prioritarios da actualidade son dous: o da supervivencia do planeta e o da paz, paz entre os humanos e paz entre os humanos e todo o conxunto da natureza

as costas e os fondos mariños galegos, son os biólogos e especialistas na materia os que poden aportar os datos; nembargantes a ética non pode permanecer neutral ante eles, senón que esixe unha valoración moral da importancia da defensa do medio ambiente.

Ao respecto, cabe destacar a proposta biocentrista de Paul W. Taylor, que ten por obxectivo deseñar un sistema de ética medioambiental centrado na vida, e non soamente no humano. O punto de vista biocéntrico sobre a natureza contén tres elementos: os humanos, como membros de comunidade de vida da

terra non superiores aos outros seres; os ecosistemas naturais, como trama de elementos interconectados, é dicir, que o funcionamento biolóxico de cada un depende do funcionamento biolóxico dos outros e viceversa; os organismos individuais que son comprendidos cada un como un fin en si mesmo. Para iso, Taylor baséase en dous supostos:

- A consideración do ben dos seres vivos, o que representa un ben proporcional e medio; por ben proporcional enténdese que o grao de realización do benestar nos organismos individuais dunha comunidade é en proporción, maior do que o sería en calquera outra orde de funcionamento ecolóxico de relacións entre esas poboacións de especies nun ecosistema concreto; e por ben medio pode entenderse o nivel óptimo para un medioambiente dado.

- O concepto de "valor inherente", baseado por unha banda na consideración moral de que as cousas vivas merecen o interese e o respecto de tódolos

axentes polo simple feito de ser membros da comunidade de vida da terra. Por outra banda, tamén se basea no seu valor intrínseco: se un ser é membro da comunidade de vida da terra, a realización do seu ben é un valor, merecendo a

Para a ética biocentrista, as cousas vivas merecen o interese e o respecto de tódolos axentes polo simple feito de ser membros da comunidade de vida da terra

súa conservación ou a súa promoción como un fin en si mesmo.

As disposicións que comporta esta actitude son, pois, as seguintes:

a) A perseguir como un fin a protección e promoción do ben dos organismos e comunidades de vida dos ecosistemas;

16
O-DEZASEIS

• Casa de Xantar •

Rúa de San Pedro, 16
15703 Compostela

Teléfonos
981 564 880
981 577 633

16
O-DEZASEIS

• Casa de Xantar •

b) A considerar os deberes que tenden a estes fins como obrigas prima facie;

c) A experimentar sentimentos positivos e/ou negativos cara situacións ou estados de cousas que sexan favorábeis ou desfavorábeis para o benestar das comunidades de vida en xeral e dos organismos en particular.

A reflexión acerca desta cuestión, pode ser feita nas aulas propondo unha valoración moral ante as consecuencias materiais da catástrofe do Prestige, e abordando a responsabilidade do ser humano ante o mal tratamento dado ao medio natural, independentemente de cal fora a decisión política tomada ante o rompemento do buque. O tema de traballo ao respecto podería ser elaborar, de común acordo, unha ética que fale en nome dos non participantes do discurso racional pero que si son afectados por el, facendo ver como, aínda que non nos comunicamos cos seres non humanos, entre os humanos podemos comunicarnos acerca deles, sendo nós os que, en última instancia, acordamos a norma moral.

O VOLUNTARIADO: O ENFOQUE SOCIO-AFECTIVO

Un segundo punto de reflexión desde o ámbito da ética xira en torno das actuacións do voluntariado, que, ante a chegada do chapapote ás costas se achegou desinteresadamente aos puntos nos que podía ofrecer máis axuda. Trátase neste caso, de actitudes claras de cooperación, reaccionando pronto e organizándose para ser o máis eficaces posíbel, e de solidariedade, tanto co medio natural como cos homes e mulleres que vían o seu modo de vida e a súa vida deteriorados a causa do vertido.

Cooperación e solidariedade, xunto co respecto e tolerancia son actitudes que teñen que desenvolverse nas persoas para acadar unha acción plenamente moral, e teñen a súa raíz na capacidade empática.

A formación do sentimento de empatía (saber sentir co outro, poñerse no lugar do outro) constitúe, pois, un dos obxectivos prioritarios da educación moral das persoas, e é tratada tanto polos educadores como polas educadoras que se ocupan deste denominado contido transversal dun xeito específico,

como por aqueles preocupados pola educación para a paz.

Analizando os comportamentos do voluntariado, poden propoñerse diversas técnicas e actividades enmarcadas dentro do que se ven chamando o enfoque socioafectivo que teñen por finalidade lograr que os educandos e as educandas "camiñen cos zapatos" de outras persoas para poder comprender que pé lles doe e onde lles doe.

O ESPERTAR DAS ACTITUDES CRÍTICAS

O terceiro aspecto que se pode traballar co fio do Prestige é o espertar das actitudes críticas dos educandos e das educandas, e para iso, un excelente instrumento a utilizar ven da man dos medios de comunicación, co tratamento que desde eles se fixo da catástrofe: como é sabido, os medios de comunicación constitúen, na época actual, un rexistro da historia, de xeito que pode dicirse que non pasará á memoria das xeracións vindeiras todo aquel acontecemento que non fora publicado nos medios; así, o tratamento dado por cada un deles das noticias que cada día se van sucedendo reflicte unha determina-

da vontade, non só de xerar puntos de vista na opinión pública, senón tamén de perpetuar a memoria dos feitos. Así, a través dunha análise dos informativos emitidos polas distintas canles televisivas, e das diferentes novas publicadas polos diferentes xornais os educandos e as educandas poderán comprobar como houbo medios que silenciaron os feitos nun intento de restarlles importancia e mesmo de negar a súa existencia, e como, os que abordaron a cuestión, ofrecían unha disparidade de datos, de cifras, e de informacións que por momentos semellaban non estar contando a mesma nova.

Así mesmo, poderán coñecer como cada vez máis, os medios son instrumentos ao servizo doutros poderes, e como crece a concentración destes en menos mans para levar a unha auténtica situación de desinformación da cidadanía, o que a pode facer cada vez máis manipulábel, precisamente unha época que se deu en chamar "era da información".

AS "SEN VOZ": A NEGACIÓN DA DEMOCRACIA

O obxectivo último desta liña de traballo é, como xa apuntamos, fomentar o espírito crítico das persoas, estimulando a súa capacidade de facer xuízos propios e persoais, o que constitúe a premisa básica da autonomía, entendida como madurez moral, e como única posibilidade de participación responsá-

Cada vez máis autores amplían o ámbito da ética, recoñecendo o valor moralmente significativo do universo non humano. Así, a ética ecolóxica pretende superar a brecha aberta entre "bios" e "polis"

bel e libre das persoas nos asuntos públicos nunha sociedade democrática. En estreita relación con isto está a reflexión que finaliza o presente traballo: unha das propostas éticas con máis vixencia da época contemporánea no mundo occidental é a feita por J. Habermas quen establece a ética dialóxica como única posibilidade de realización persoal e de convivencia democrática.

En síntese, Habermas elabora unha teoría da acción comunicativa baseada

no concepto de racionalidade, definida non só como razón ou coñecemento, senón coma o xeito no que as persoas, dotadas da capacidade de linguaxe e de acción, fan uso do coñecemento; trátase, pois, dun paradigma centrado nas relacións entre suxeitos que dialogan na busca dunha fundamentación racional das normas morais. De xeito moi resumido, a pretensión habermasiana fundaméntase no presuposto da existencia dunha comunidade ideal de diálogo na que, en ausencia de coaccións e en total igualdade de oportunidades para opinar, se persegue un consenso racional acerca dos intereses que se poden considerar coma comúns a tódalas persoas, constituíndose nun modelo ideal de democracia participativa.

O problema da posta en práctica deste modelo, válido na teoría, é, como lle critica J Muguerza, a existencia das "sen voz", persoas ou grupos de persoas que non teñen acceso á igualdade de oportunidades á hora de expresar ou mesmo de formarse as súas opinións, e persoas ou grupos de persoas que non poden opinar de xeito libre, sen coaccións, que, ao seren excluídas da comunidade de diálogo, anulan toda pretensión democrática nun proceso de toma de decisións ou de elaboración de pau-

tas de accións levadas a cabo polos poderes políticos ou as institucións.

Se se extrapolan estas reflexións teóricas ás experiencias das manifestacións dunha parte da cidadanía –maior ou menor, segundo as fontes e os intereses políticos que as sustentaban– logo da catástrofe do Prestige, expresando o seu desacordo coas medidas tomadas e co propio exercicio de dominio violento da natureza por parte do ser humano, pode verse como, en moitas ocasións, esas voces foron silenciadas: moitas persoas tiveron dificultade e en ocasións imposibilidade para expresar a súa voz, e mesmo, aínda que a expresaron, non foron escoitadas polas instancias de toma de decisións políticas, sendo polo tanto, excluídos desa comunidade ideal de diálogo que posibilita a democracia.

CONCLUSIÓN: VOCES SILENCIADAS PERO DECIDIDAS, CONTRA O PRESTIGE E A GUERRA

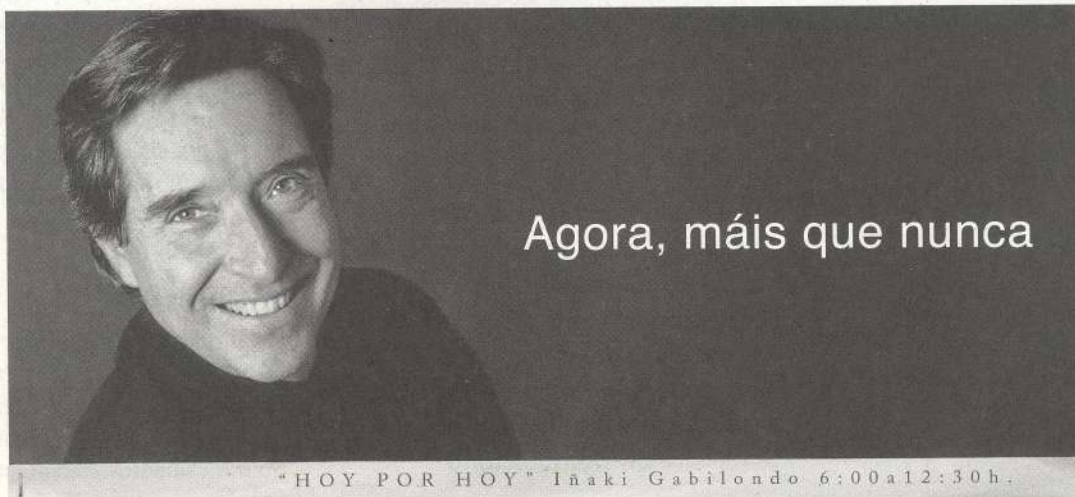
En efecto, o Prestige actuou como un revulsivo que fixo que moitas persoas, expresando a súa opinión, reclamasen os seus dereitos de participación cidadá e democrática como había tempo non se vía na nosa sociedade, e

que continuou coas voces que se levantaron ante a guerra contra Iraq. Foron voces, aínda que silenciadas, decididas. O seu rumor segue a deixarse escoitar, e do que fala o seu discurso é do espertar dunha nova conciencia moral que deixa aberta a porta á esperanza, xa que son voces de seres humanos que reclaman unha nova orde no planeta, unha modificación, non só das rela-

As voces que se levantaron ante o Prestige e ante a guerra contra Iraq falan do espertar dunha nova conciencia moral que deixa aberta a porta á esperanza

cións co medio natural senón tamén co medio humano; o seu discurso é, en definitiva, unha argumentación e unha aposta polo diálogo que incorpora no ámbito da ética a pretensión de abordar dun xeito diferente a problemática ligada á administración do ecosistema, entendendo que nela están incluídos os problemas sociais, económicos, de desigualdade, de inxustiza, etc, xa que, como apunta Hernández del Aguila, "a degradación do medio natural e a degradación do medio social son dúas manifestacións dun único problema".

Polo que pasou, polo que pasa,
polo que poida pasar. O mellor, poñer

Agora, máis que nunca

"HOY POR HOY" Inaki Gabilondo 6:00 a 12:30 h.

a Inaki Gabilondo. A radio cambia.

Pero Hoy por hoy segue onde sempre.

Agora máis que nunca. Cadea SER.

A boa radio.

A CREDIBILIDADE DO Nº1

www.cadenaser.es